

ÚVODNÍK/EDITORIAL

SAMUEL ABRAHÁM

NOVÝ SVET A OSUDY ZVÁZKOV ŠtB NA SLOVENSKU

Denno-denne vnímame, aký dôležitý dopad majú udalosti z 11. septembra na svetovú politiku, bezpečnosť a hospodárstvo. Značný posun nastane aj v debatách o zásadných existenčných, sociálnych a ekologických otázkach dneška. Naopak, zvýšená zraniteľnosť moderných spoločností a pretváranie hrozby teroristických útokov robí bezpredmetné mnohé problémy, ktoré sa predtým zdali byť dominantné. Jeden môj priateľ, ktorý bol v tom čase vo Washingtone a bol nútený tam ešte týždeň zotrvať, strávil mnoho času v kníhkupectvách, kde listoval v množstve kníh z oblasti filozofie a sociálnych vied. Neskôr sa mi zdôveril, že mal pocit, akoby takmer osemdesiat percent problémov, o ktorých sa v tých knihách píše, stratilo zmysel alebo aktuálnosť. Jeho vnímanie bolo asi príliš ovplyvnené bezprostrednosťou katastrofy, no určite mnohé akademické konflikty a problémy, tak vášnivé v minulosti, prežijú v ešte väčšej izolácii od reálneho diania. Témy a otázky, ktoré, dúfajme, budú dominovať v budúcnosti, sa dotýkajú našej samotnej existencie a osudu ľudstva, a dejiny i filozofia budú zdrojom, ktorý nám pomôže čeliť problémom budúcnosti. Hrozba civilizovanému svetu po 11. septembri však môže byť vnímaná ako varovanie alebo výzva, aby sme prehodnotili naše priority.

Hnacou silou rozvoja modernej techniky bolo a je, okrem zabezpečenia pohodlnejšieho života, zvýšenie bezpečnosti pred rôznymi chorobami, prírodnými živlami alebo vojenskou agresiou. Počas minulého storočia mnohí myslitelia varovali pred jej negatívnym vplyvom na spoločnosť. Avšak drvivá väčšina ľudí vnímala rozvoj techniky kladne, keďže vďaka nemu sa stal život bezpečnejší, dlhší a ekonomicky prosperujúcejší. Práve pocit bezpečnosti bol silne naštbný po 11. septembri. Obnažil slabinu priemyselného sveta, keď ním vytvorená technika bola zneužitá fanatickým a dôsledným nepriateľom. Reakcia na tieto udalosti bola symptomatická. Bola nasadené ešte dokonalejšie technika na vyhľadávanie, monitorovanie a zneškodnenie nepriateľa. Tieto opatrenia čiastočne upokojia vystrašenú verejnosť, no nepredídú hlavnej hrozbe, ktorá sa odvíja od 11. septembra.

Túžba vrátiť sa k predchádzajúcemu stavu bezpečia je pochopiteľná, no iluzórna. Tento pocit neistoty by nás však nemal odradiť od trízveho zhodnotenia dnešnej situácie. Neodkladne sa musí začať diskusia, ako by malo reagovať medzinárodne spoločenstvo, jednotlivé vlády a inštitúcie. Či je svet schopný nájsť

THE NEW WORLD AND SLOVAKIA'S COMMUNIST PAST

The impact of September 11 on world politics, security, and economy has been enormous. Similarly, the magnitude of the catastrophe, the exposed vulnerability of the modern societies and permanence of threat makes superfluous a number of issues that, beforehand, had seemed significant. A friend of mine, who was in Washington on September 11 and then was unable to leave for a week, spent much of his time in bookstores. Flipping through philosophy and social science books, he observed to me later, he felt that almost eighty per cent of the issues dealt with in those books seemed to him to have lost their relevance. Perhaps it was the immediacy of the catastrophe. Nevertheless, numerous cultural and philosophical debates, only recently so potent, suddenly receded to the remotest corners of the ivory tower. Now, we are seized with the most fundamental questions about our collective existence. History and philosophy provide a repository of knowledge that can help us to confront the future. In a sense, the threat to the civilized world that began with September 11 might be viewed as an opportunity, as a warning of the need to re-establish our priorities.

A primary aim of developing modern technology – besides from promoting social well-being – has been to increase the security of human beings, whether from illness, natural elements, or armed aggression. As technology advanced during the last century, many complained about its intrusion into our private lives, yet the vast majority of people have appreciated and approved its advances, if only because our lives have in fact become longer, more affluent, and more secure. The security aspect of our existence was badly shaken on September 11, the terrorist attacks in New York and Washington exposed the vulnerability of the industrial world to a fanatical and determined enemy that malevolently exploited modern technology against its creators. Besides increased state security measures, a major response to these attacks has been a renewed effort to develop and deploy even more sophisticated technology to track down, monitor, and eliminate terrorists. Such measures might reassure a frightened public but they do not address all aspects of the threat unleashed on September 11.

nové riešenia a adekvátne reagovať nie je vôbec isté – situácia je bezprecedentná a určite neexistuje ideálne riešenie. Jedna možnosť je presunúť veľké právomoci na štátny aparát a tak zabezpečiť vypátranie a zaistenie nepriateľov bez byrokratických prekážok. Avšak takýto postup riešenia by mohol ľahko odporovať základným slobodám liberálnej demokracie, keďže policajný štát a liberálna demokracia nemôžu koexistovať. Veľmi dôležité bude nájsť kompromis, ako zabezpečiť demokratické slobody a zároveň podstatne zvýšiť obranu proti teroristickým organizáciám.

Každé číslo K&K v zásade tvoria nezávislé bloky. Napriek tomu sa občas objaví spoločná téma, ktorá prepojí rôzne témy v jednotlivých častiach. Takýto spoločný menovateľ možno nájsť aj v tomto čísle. Prepojenie je zrejme v prípade osudu zväzkov Štátnej bezpečnosti a osobnej skúsenosti Timothyho Gartona Asha so smutne slávnou tajnou políciou NDR Stasi, ktorú popisuje vo svojej knihe *Zväzok*. George Blecher vo svojom liste, ktorý pre nás napísal, popisuje vlastnú skúsenosť po 11. septembri v New Yorku. Nakoniec, blok o Foucaultovi hovorí o jeho interpretácii moci. Všetky tieto témy do istej miery spája otázka roly štátu, jeho moci, ktorú používa na zabezpečenie svojej bezpečnosti a zároveň ovplyvňuje práva a slobodu občanov.

Vo svojej eseji Blecher popisuje, ako pár dní po 11. septembri bezpečnostné služby na letisku v New Yorku ostro reagovali na žart, ktorý si neodpustil na margo obsahu svojho kufru. Blecher píše: „Nechcel som nič iné, len celú vec trochu odľahčiť, ale pokúsil som sa to v zmenenom svete, v ktorom si 'autority' nemôžu dovoliť rozlišovať medzi nervozitou, sarkazmom a tým, že niekto je nepriateľom štátu“. V čase, keď sa demokracie nachádzajú v nebezpečí, štát často vykonáva svoju moc na úkor slobôd a práv svojich obyvateľov. V takých prípadoch je zložité rozlíšiť, do akej miery sú nevyhnutné právomoci pre štátne orgány a kedy nastáva okliešťovanie demokracie. Nebezpečie po 11. septembri je práve v tom, že táto hranica sa posúva a nevieme, kedy a kde sa zastaví. Nerád by som vyznel alarmujúco alebo paranoidne, chcem len zdôrazniť, že pri takýchto nevyhnutných presunoch moci na štátne orgány musí byť spoločnosť vždy v strehu. V tomto zmysle Foucaultove teórie o mocenských vzťahoch a naša skúsenosť s komunistickou tajnou políciou poskytujú zopár rád a varovaní.

Foucault vo svojom pojednaní o moci, tak ako to poznáme z Heglovho pojednania o otrokovi a pánovi zdôrazňuje, že mocenské vzťahy nepredstavujú jednostranný, absolútne nerovný pomer. Neexistuje ani absolútna moc ani absolútna poddanosť. Hoci vzťah je nerovný, niekedy mimoriadne nerovný, slabšia strana nikdy nie je totálne bezmocná. Samozrejme, toto tvr-

A desire to return to normalcy, to restore a feeling of security, is understandable but is illusory. This is not, as some suggested, the beginning of war, certainly not in its traditional sense; rather it is a strong reminder of whom and what we face ahead. This sense of pervasive insecurity should not, however, prevent us from trying to confront and comprehend the present state in which we find ourselves. We badly need to begin a discussion about how the international system, state governments, and local communities should respond. One obvious impulse is to cede massive police powers to governments in order that authorities can proceed unfettered in identifying and incarcerating enemies. Such an approach, however, can easily contradict some basic principles of liberal-democratic society. In fact, a police state and liberal democracy cannot coexist. To find a compromise between assuring democratic freedoms and enhancing a robust defense against the crimes of terrorists is daunting challenge we now face.

Each issue of K&K is made of independent contributions. Yet, sometimes a common theme appears that interconnects the various issues focused upon and individual works reviewed. Such a common denominator can be found in this issue. The most obvious connection is between the still unexamined role of the communist-era secret police (ŠtB) in Slovakia and the review of Garton Ash's book, *The File*, which examines the author's experience in the 1980s with the infamous East German secret police, the Stasi. George Blecher's letter contains his observations from New York after September 11. Finally, the review of Foucault deals with his interpretation of power. What loosely connects them all is the role of the state and the power it employs to preserve security and the ways that this affects the rights of individuals.

In his letter written for us, Blecher describes how, a few days after September 11, an airport security official reacted sternly to a joke about the content of his luggage. Blecher remarks: "All I'd really wanted to do was lighten things up a little, but I'd tried to do it in a changed world where the 'authorities' can't allow themselves to recognize the difference between nervousness, sarcasm, and being an enemy of the state". Often, when democracies find themselves in danger, state power is executed at the expense of its citizens' freedoms and rights. At such moments, it can be extremely difficult to distinguish between heightened security and the start of oppression. Yet, the grave danger of the aftermath of September 11 is that the

denie neplatí vždy a všade, v každej krajnej situácii. Napríklad, ťažko si je predstaviť, akú moc mali trestanci v Stalinových gulagoch. Napriek tomu, Foucaultova analýza sa zdá byť všeobecne platná: občania nie sú bezmocní v konfrontácii s politickou mocou alebo v rámci akejkoľvek sociálnej nerovnosti.

Pre tých, čo majú skúsenosť len s demokratickým zriadením, tento poznatok môže byť samozrejmy, no pre mnohých čo zažili komunistický režim, sa moc tajnej polície mohla zdať neobmedzená. Napriek tomu, filozofické teórie o mocenských vzťahoch a dejiny komunistických tajných služieb akoby do seba nezapadali. Oni sú však prepojené. Činnosť disidentov – Sacharov v USSR, Michnik v Poľsku, Tatarka a Kusý na Slovensku – svedčí o tom, že moc režimu bola do určitej miery limitovaná, akokoľvek hrozivo pôsobil. Títo disidenti a im podobní boli dôkazom nielen ľudskej integrity a odvahy, ale svojou činnosťou dokazovali, že moc existuje v určitom pomere a pôsobí obojstranne. Človek nikdy nie je úplne bezmocný, vždy sa nájdu trhlina, ako redukovať moc mocných. Havlova esej „Moc bezmocných“ bola tiež výzvou pre pasívnych spoluobčanov, aby sa prebudili zo svojej ulity a uvedomili si svoj potenciál pri konfrontácii s komunistickým režimom.

V ďalšej časti tohto čísla sa venujeme problému, ktorý dodnes ťaží slovenskú spoločnosť. Ten problém je o neschopnosti a nevlí vyrovnať sa z našou minulosťou – leitmotív niekoľkých predchádzajúcich čísel K&K. Prečo dodnes pretrváva tento stav? Komunistická a fašistická skúsenosť – teda útlak a pokora, prispôsobenie a občasný fanatizmus – pre celé tri generácie velí trivializovať a zabúdať. Velí nevracať sa nielen k vlastnému zlyhaniu, čo by bolo ľudsky pochopiteľné, no bráni mnohým pomenovať zlyhanie tých, ktorí sú s nimi rodinne, konfesionálne či viechovo poprepletaní. A do tej trojice sa, s božou pomocou, vtesná každý, kto by si zaslúžil odsúdenie a možno aj trest. Problém je v tom, že ak nepomenujeme veci pravým menom, morálne sa stávame spoluvinníkmi. V reťazovej reakcii zabúdania a zľahčovania tí, čo by sa mali hanbiť a báť (ako detinsky a staromódne znejú tieto dve základné premisy antickej etiky – hanba – a židovsko-kresťanskej morálky – bázeň), sa buď bezostyšne vysmieávajú alebo protestujú proti zasahovaniu do ich súkromia, ak niekto poukazuje na ich minulosť. Neochota, neschopnosť a strach skúmať vlastnú minulosť, potrestať kriminálnikov a držiteľov moci v jednej osobe spred roka 1989 alebo spred roka 1998 a dotiahnuť veci do konca, sa zdá byť vizitka, ktorá nás bude vždy prezrádzať, akokoľvek budeme úspešní v iných dôležitých oblastiach.

Reflexia a zhodnotenie osudu zväzkov ŠtB je len pred nami, keďže ich obsah je na rozdiel od iných kra-

boundaries have shifted and we cannot say where they will stop. This is not meant to sound alarmist or paranoid, nor is it intended to echo anarchist nonsense about absolute freedom. The main objective while facing down this new threat is not to become complacent. Here, both Foucault's theory and the experience of the Communist secret police offer some advice and caution.

In his discussion about power, Foucault insists the same as Hegel did that power relations are not a one-way phenomenon of master and slave. Neither absolute power nor complete servitude exists. Although the relationship is unequal, sometimes disproportionately so, the weaker side is never entirely powerless. Arguably, this observation does not apply everywhere and at all times; for example, it is difficult to imagine what power was possessed by the inmates of Stalin's gulag. This said, Foucault's insight remains generally valid: citizens are not powerless in the face of political and social authority.

This may seem obvious to those accustomed to living in a democratic society, but it is harder to observe in the context of a communist regime in which the secret police seemed omnipotent. Yet, even there, the emergence of dissidents – Sacharov in the Soviet Union, Michnik in Poland, Tatarka and Kusý in Slovakia – demonstrates that the power of even that state was, in fact, limited, however daunting and oppressive it appeared. These dissidents and others like them demonstrated courage and integrity, but they demonstrated, too, that power is relational, it is exerted both ways. One is never entirely impotent powerless: there are almost always ways to exert pressure on the dominating power. Havel's essay "The Power of Powerless" was written to reawaken his fellow citizens from their complacency and fear to the liberating potential of this idea.

Now these philosophical theories and the history of the Communist secret police may seem like two different worlds. But they are not unrelated. Another contribution to this issue of K&K addresses a problem that besets Slovak society and which we have been unwilling to resolve to this very day. The problem is our refusal to confront our past and, in particular, to open the secret police files that the ŠtB amassed about its citizens – including those who were its collaborators, those who were its victims, and those who were both. As things currently stand, these secret files are available neither to the affected citizens nor to the historians. Timothy Garton Ash would not have been able to write an account of his experience in East

jín dodnes tajný. Zväzky ŠtB sú nielen neprístupné, ale, miesto v štátnych archívoch sú pod správou, a teda potenciálne zneužiteľné, súčasnej spravodajskej služby SIS – škandalózný stav, o ktorom sa takmer nevie a o ktorom akoby nebol záujem rozprávať. Preto namiesto diskusie o výsledkoch a analýzach odborných komisií, namiesto výpovedí obetí, ale aj tých, čo tvorili aparát ŠtB a agentov, sa môžeme na stránkach K&K podujat' „len“ na reflexiu fenoménu ŠtB. Aký dopad na našu spoločnosť má fakt, že sme odkázaní na nespoľahlivý Cibulkov zoznam, ktorý „zrovno-právnii“ všetkých na zozname ŠtB; že od roku 1990 sa zväzky zneužívali; že medzi nami chodia tí, ktorí donášali, ale aj tí, čo sú tam bezdôvodne a dodnes prežívajú traumu, ktorú nemôžu dovysvetľovať a o ktorej teda mlčia a zoberú si ju do hrobu...?

Kniha Timothy Garton Asha je aj o tom, čo to znamená pre post-komunistickú spoločnosť sprístupniť archívy tajnej služby. Je aj o bolesti, sklamaníach, hanbe a strachu prameňiacich z dostupnosti zväzkov. Garton Ash by nemohol napísať výpoveď o svojej skúsenosti v NDR na začiatku osemdesiatych rokov, ak by ostali tieto materiály neprístupné. Nemohol by osloviť tých, ktorí naňho donášali, ak by Nemecko neprijalo zákon, ktorý poskytuje prístup k zväzkom obeť a vedcom (nie však dôstojníkom Stasi a donášačom). Niektoré post-komunistické krajiny postupne, často s nechuťou a v menšej miere, tiež sprístupnili svoje archívy. Iné, medzi nimi Slovensko, zablokovali prístup k nim na niekoľko desaťročí.

Zväzky ŠtB po roku 1989 zohrali zásadnú rolu. Dovolím si tvrdiť, že ich osud odráža a stále ovplyvňuje vývoj na Slovensku po roku 1989. Fakt, že Slovensko sa v období 1994-1998 takmer stalo autoritatívnu krajinou a to že tí istí populistí a nacionalisti, ktorí vtedy vládli, sa môžu opäť dostať k moci, úzko súvisí s nevyriešeným dedičstvom našej komunistickej minulosti. Teda aj dedičstva, že niektoré významné politické osobnosti po roku 1989 sú na zozname ŠtB.

Mnohí, čo spolupracovali s ŠtB nemajú prirodzene záujem, aby tieto zväzky boli sprístupnené a poodhalili ich hriechy z minulosti. Keď skúmame metódy používané tajnou políciou u nás alebo v iných krajinách a zisťujeme, kto všetko sa mohol na zoznamy a za akú činnosť dostať, je zrejmé, že medzi spolupracovníkmi boli popri mnohých dobrovoľných i nedobrovoľných kolaborantoch mnohí nevinní. Zneprístupnenie zväzkov hádže však všetkých do jedného vreca a robí ich rovnako vydierateľných. Ich zverejnenie by teda malo veľký význam aj dnes, napriek nespoľahlivosti zväzkov, napriek faktu, že mnohé zväzky už boli zničené alebo zredukované.

Napríklad je možné argumentovať, že radikalizácia Vladimíra Mečiaru úzko súvisela s tým, že bol na zoz-

Germany in the 1980s had he not been allowed to sift through his dossier at the Gauck archives in Berlin. He would not have been able to confront those who informed on him, if Germany had not passed a law allowing citizens to read their files. Other post-communist countries subsequently followed Germany's lead, some on a smaller scale and some reluctantly. Yet, others, like Slovakia, still prevent their citizens from viewing the contents of their secret police files.

One reason why the issue of the handling of secret police files in Slovakia is so important is that, in a way, it reflects the fate of the whole Slovak society after 1989. That is it reflects the way we have neglected confronting our Communist past, neglected our debt to historical memory, and have avoided acknowledgment of the problems that have ensued from not attending to these issues. The fact that Slovakia became an almost authoritarian regime between 1994-1998, as well as the fact that the same populists and nationalists might be re-elected in 2002, has much to do with the unresolved legacies of our Communist past, including still powerful public figures who were once secret police agents.

Quite naturally, many of those individuals who were informers and agents of the secret police do not wish to see their past activities revealed and examined. Yet, from what we do know of the recruiting methods and techniques that the secret police used, one can see that among the collaborators were many willing informants but also many innocent victims. Barring them from viewing their file leaves both the innocent and the complicit open to blackmail. Meanwhile, the continued presence of the secret files has made several of them abiding enemies of the norms of transparency and accountability that are the cornerstone of any liberal democracy

Indeed, one could argue that the radicalization and rise to power of the populist leader, Vladimír Mečiar, had a lot to do with the fact that he had a secret police file – one which he, while Minister of Interior, was determined to cover up. In many respects, Mečiar's story is less a drama of how a demonic figure preyed upon, and almost consumed, Slovakia than a mundane tale of a minor apparatchik who was somehow involved with the secret police and who apparently feared this involvement would hinder his political ambitions in post-communist political life. Quite possibly, he became convinced that the only way to preserve his career was to keep that past hidden, that is, to continue a state that was closed, undemocratic, and largely

name ŠtB a že ako mimoriadne ambiciózný minister vnútra v roku 1990 robil všetko preto, aby zahladil svoje stopy. Zdá sa mi, že Mečiarov príbeh nie je o démonickej postave, ktorá sa pokúsila a takmer dokázala zničiť demokraciu na Slovensku, no skôr mi pripadá ako prozaický príbeh figúrky, ktorá sa nejako zaplietla s ŠtB a ktorá sa bála, že jej táto škvrna v životopise zabráni v post-komunistickej politickej kariére. Je celkom možné, že nadobudol presvedčenie, že jediný spôsob, ako si zachrániť kariéru, bolo zatajiť svoju minulosť. Teda urputne sa snažil vybudovať spoločnosť, ktorá by bola uzatvorená, v svojej podstate nedemokratická a čo do najväčšej možnej miery kontrovaná samotným Mečiarom. Na túto úlohu sa podujal v období 1991 až 1998. Stal sa nacionalistom (alebo konal ako nacionalista), v zásadnej miere sa zaslúžil o rozbitie Československa, v ktorom by mu vždy hrozilo uplatnenie lustračného zákona. Nakoniec urobil všetko preto, aby Slovensko bolo vyradené zo zoznamu prvých kandidátov na vstup do NATO a EÚ.

Je celkom možné, že keby archívy ŠtB boli sprístupnené hneď po novembri 1989, osoby ako Mečiar by neurobili (takú) politickú kariéru. Pravdepodobne by sa náhle nezmenil z horlivého federalistu na nacionalistu a separatistu. Asi by tak zarputilo nebojoval proti svojim politickým protivníkom a asi by ani nepoužil všetky legálne ale aj nelegálne prostriedky, aby ich izoloval a umlčal. Nemohol by vydávať za pohon na čarodejnice snahy brať ho na zodpovednosť za preukázateľné zneužitie zväzkov ŠtB vo funkcii ministra vnútra, ktoré predložila Javorského komisia. Toto je samozrejme jedna z možných interpretácií vývoja na Slovensku po roku 1989. Ak však považujeme za ťažisko Mečiarovho príbehu jeho meno na zozname ŠtB, tak jeho konanie po roku 1989 je zrozumiteľnejšie a logickejšie ako pri iných interpretáciách jeho konania.

Podme k inému prípadu súvisiacemu s dedičstvom zväzkov ŠtB. Ako vieme, komunistický režim v Československu sa snažil o čo najväčšiu kontrolu spoločnosti, vrátane cirkví. V sedemdesiatych rokoch si na tento účel vytvoril inštitúciu Pacem in terris, ktorú postupne tvorilo vyše tisíc farárov, najmä katolíckych. Títo museli pravidelne podávať správy o svojej činnosti priradenému dôstojníkovi ŠtB. Vieme si predstaviť, aká odporná skúsenosť to musela byť pre týchto duchovných. Avšak po roku 1989 fakt, že mnohí farári boli nútení spolupracovať s komunistickým režimom v rámci Pacem in terris bol príliš kompromitujúci materiál pre celú katolícku cirkev ako aj pre KDĽ. Do dnešného dňa história Pacem in Terris nebola otvorene prediskutovaná v tlači alebo v rámci samotnej cirkvi. Žiaden farár nebol ochotný vyjadriť sa k svojmu členstvu v tejto organizácii a žiaden cirkevný hodnostár nebol schopný ani len predstúpiť a povedať, že to bol

controlled by him. This was the task he undertook between 1991 and 1998. He became a nationalist, he was instrumental in the break-up of Czechoslovakia in 1993, in which resistance to federal lustration law (screening law) was one source of division, and he did everything to push Slovakia off of the list of candidates for NATO and EU membership.

Quite possibly, if the secret police archives were made public immediately after 1989 when the communist regime crumbled, a figure like Mečiar might simply have had no political future. He would not have been able to successfully portray those attempts to expel him from politics for his misuse of the secret police files that he was controlling as the Minister of Interior as a "which hunt". He probably would not have then transformed himself from a defender of the Czechoslovak federation to a radical nationalist and separatist; he would probably not have been so intolerant of his political opponents, nor would he have been so determined to use any means to isolate and silence them. This is, of course, only one possible interpretation of the developments in Slovakia after 1989. Yet, the centrality of the secret police component makes the Mečiar story much more plausible.

There are other examples. The communist regime in Czechoslovakia was eager to control every aspect of society, including religious institutions – so great was its intolerance of any form of independent life and its fear of opposition. In the 1970's, it created a puppet organization, Pacem in terris, composed of over a thousand priests, mostly Catholic. These priests regularly reported their activities to their ŠtB handlers. One can easily imagine the dread and apprehension as these priests fulfilled their loathsome duties. Nevertheless, after 1989, the fact that so many priests had been collaborating with the regime would have been highly embarrassing both to the Catholic Church itself and to the Christian Democratic Movement (KDĽ), a major party that enjoyed mainly catholic support in the early 1990's. Even now, the history of Pacem in terris has not been openly discussed, no priest has confessed his role, and no church official has admitted that this organization existed only as an instrument of communist control. Indeed, the history of Pacem in terris stands in stark contrast to the brave acts of defiance of those priests in the 1950s who spoke in defence of their faith and who were, in consequence, jailed and executed. Alongside the apparatchiks, then, Slovak Catholics constituted another

jeden z ohybných vydieračských inštrumentov komunistického režimu. Vskutku, celé tri generácie velia trivializovať a zabúdať. A pritom celá Pacem in terris by sa zdala ako bezvýznamná epizóda v porovnaní s odvahou a utrpením, ktoré si duchovní vytrpeli v päťdesiatych rokoch. Títo, brániaci si svojvieru a dôstojnosť, boli režimom posielaní do väzenia a na smrť. Je teda celkom možné, že popri vedení minulého režimu ani katolícky klerus nemá záujem o otvorenie archívov ŠtB.

A ešte jeden problém s dedičstvom ŠtB. Po roku 1998, keď bol Mečiar porazený koalíciou demokratických síl, sa dalo očakávať, že situácia sa zmení. Hoci len zopár ľudí volalo po návrate lustračného zákona, zdalo by sa logické, že zväzky budú odobraté Slovenskej informačnej službe, kde boli do bezpečia deponované Mečiarom. Dalo by sa očakávať, že obdoba Gauckovho inštitútu, ktorý funguje v Nemecku, sa vytvorí na Slovensku a odborná komisia, historici a samozrejme obeť by mali mať prístup k zväzkom. Federálny minister vnútra po roku 1990 a dnešný člen NR SR, Ján Langoš, síce v októbri 2001 podal v NR SR návrh zákona, ktorý, okrem iného, pojednával o zväzkoch, no po pár dňoch ho stiahol. Vysvetlil to tým, že tomuto návrhu musí predchádzať celospoločenská diskusia o ŠtB. Údajne vycítil, že jeho kolegovia v parlamente neboli ani schopní ani ochotní diskutovať o takej háklivej téme a teda neveril, že má šancu na úspech.

Suma sumárom, výsledok je ten, že jedno z najhorších dedičstiev komunistickej éry zostáva neprebádané a potenciálne zneužiteľné. Zdá sa, že stále existuje dosť ľudí, ktorí sú odhodlaní nechať zväzky pod zámkom. Hoci v tomto momente ich sprístupnenie by do veľkej miery asi neovplyvnilo popularitu tých strán, v ktorých významní členovia sú bývalí agenti ŠtB. Avšak bezprostredný psychologický efekt by bol nesmierny. Otvorenie zväzkov ŠtB na Slovensku by spružnilo celú spoločnosť, ktorá upadá do cynizmu a beznádeje, ktorých zdrojom je problematická minulosť, dnešná neutešená situácia a neistá politická budúcnosť.

Minulosť je schopná vyvinúť nesmierny tlak na prítomnosť a generuje nové problémy. Zvyšky nepreskúmanej minulosti si vedia nájsť cestu späť do prítomnosti a zvyčajne za sebou zanechávajú spúšť. Je ilúziou myslieť si, že s príchodom novej generácie sa staré resty a problémy stratia. Každá spoločnosť, či to chce alebo nechce, je determinovaná a formovaná svojou historickou pamäťou, aj keď je táto pamäť poznačená silnou amnéziou. Z histórie sa poučiť môžeme, aj nemusíme. Vyhnúť sa jej však nedá.

er strata of society that had no desire to have the police archives opened.

To take yet another example. After 1998, when Mečiar was defeated by a coalition of democratic forces, many expected the situation to change. While few advocated the revival and implementation of the lustration laws of the early 1990s, some hoped that the files would be recovered from the Slovak intelligence Service, where they were safely stored by Mečiar. It was also expected that both affected citizens and professional historians would be granted access to the files, as was done in Germany, Poland and the Czech Republic. Jan Langoš, an MP who had been the first Minister of Interior after 1989, submitted in October 2001 a bill to parliament regulating access to ŠtB files only to withdraw it several days later. He explained that such a bill would first require broad public discussion about the ŠtB. Apparently, he sensed that his colleagues were neither able nor willing to debate such a hot topic and that, in this atmosphere, his bill had little chance of succeeding.

The outcome of the entire affair is that one of the most dreaded legacies of the communist period remains unexamined. There are, it seems, still many individuals determined to keep the archives sealed. At this point, their exposure would probably not substantially decrease the popularity of those political parties who count in their ranks prominent members who were once ŠtB informants. Yet, psychologically, the release of the ŠtB files would provide a major boost for a society that has fallen into cynicism and apathy about its current situation, political prospects, and its troubled past.

Sometimes, the past exerts as much pressure as any oppressive present and can be equally difficult to overcome. It is an illusion to think that with the arrival of new generation the skeletons from the closet will disappear. Each society is, willy-nilly, conditioned and shaped by its historical memory, even where that memory is clouded by collective amnesia. The residue of the unexamined past has a way of returning with a vengeance. Whether we choose to learn from it or not, the past cannot be avoided.